УДК 94(477):061.27

Ілляшенко Ю. Ю.

ДІЯЛЬНІСТЬ БЛАГОДІЙНИХ ФОНДІВ ТА НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ЗАХИЩЕНОСТІ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ ПЕРІОДУ РОЗБУДОВИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА (90-ті рр. XX ст. – ПОЧАТОК XXI ст.)

У статті подано характеристику деяких міжнародних та вітчизняних благодійних фондів і неурядових організацій захисту та підтримки дітей, що діяли в Україні в період розбудови громадянського суспільства (90-і рр. XX ст. – початок XXI ст.). Проаналізовано окремі аспекти та основні напрямки їхньої діяльності, найголовнішими з яких є надання соціальної допомоги та правової захищеності, забезпечення дітям можливості успішної реалізації власного потенціалу.

Ключові слова: *діти, дитинство, міжнародні та українські благодійні фонди, неурядові організації захисту та підтримки дітей.*

В статье дана характеристика некоторых международных и отечественных благотворительных фондов и неправительственных организаций защиты и поддержки детей, которые действовали в Украине в период развития гражданского общества (90-е гг. XX – начало XXI вв.). Проанализированы отдельные аспекты и основные направления их деятельности, главными из которых являются предоставление социальной помощи и правовой защищенности, обеспечение детей возможностью успешной реализации собственного потенциала.

Ключевые слова: *дети, детство, международные и украинские благотворительные фонды, неправительственные организации защиты и поддержки детей.*

The article provides a description of some international and national charities and nongovernmental organizations to protect and support children who worked in Ukraine during the civil society (90-s of XX century – beginning XXI century). The certain aspects and the main directions of their activities, the most important of which is to provide social assistance and legal protection, providing children the possibility of successful of personal potential.

Key words: *children, childhood, Ukrainian and international charitable foundations, nongovernmental organizations to protect and support children.*

Проголошення державної незалежності України помітно вплинуло на розвиток державної політики у сфері дитинства. Виникла необхідність в усвідомленні й переосмисленні змін соціально-економічного, політичного, національно-культурного, духовного розвитку наймолодшої частини українського народу – дітей, а також у пошуку шляхів покращення умов її життєдіяльності та забезпечення реалізації механізмів соціально-правового захищеності. Адже діти – це майбутнє держави, вони є невід'ємною частиною життя соціуму. Від усвідомлення значущості підростаючого покоління, необхідності гуманного ставлення до нього, розуміння його проблем, потреб та інтересів багато в чому залежать як сучасні процеси державотворення в Україні, так і подальша перспектива становлення громадянського суспільства.

Комплексного дослідження цієї тематики, висвітлюючи загальні питання захисту прав дітей в Україні та подаючи рекомендації стосовно їхньої практичної реалізації, стосуються напрацювань А. Полешко [1], А. Шапіро [2], І. Звєрєвої [3; 4], М. Окаринського [5], О. Мороза [6], О. Сухомлинської [7], Т. Прошкуратової [8] та ін.

Все більший інтерес з боку науковців, громадськості, держави викликають благодійні фонди та неурядові організації, діяльність яких безпосередньо пов'язана з підтримкою дітей як найбільш уразливої категорії соціуму, забезпеченням дотримання їхніх прав, надання в разі необхідності соціально-правового захисту та всебічної допомоги. Так, журналом «Педагогіка толерантності» був опублікований перелік Міжнародних благодійних фондів, в яких можуть

отримати захист і підтримку представники різних категорій дітей України [9]. А журналом «Шкільний світ» було подано результати соціологічного опитування дітей віком від 9 до 17 років, проведеного в жовтні 2000 р. Центром «Соціальний моніторинг» за сприяння Представництва ЮНІСЕФ в Україні [10]. Метою цього опитування стало вивчення реальної ситуації в Україні стосовно становища дітей та забезпечення їхніх прав відповідно до Конвенції ООН про права дитини.

Діяльність благодійних фондів та неурядових організацій аналізується також у державних та національних періодичних доповідях [11-12].

Метою даної статті є висвітлення основних аспектів діяльності міжнародних та вітчизняних благодійних фондів і неурядових організацій захисту й підтримки дітей періоду розбудови громадянського суспільства (90-ті рр. XX ст. – початок XXI ст.).

Саме поява значної кількості благодійних фондів та неурядових організацій, що спрямовують свою діяльність на соціально-правову підтримку й захищеність дітей, є характерною рисою державної політики України в сфері дитинства періоду розбудови громадянського суспільства (90-ті рр. XX ст. – початок XXI ст.). Так, станом на 1 січня 1998 року в Україні було зафіксовано діяльність 10 міжнародних та 12 вітчизняних благодійних фондів та організацій захисту й підтримки дітей [9].

Консультативно-інформаційну та іншу соціальну допомогу надають дітям Міжнародний дитячий фонд ООН ЮНІСЕФ, Дитячий міжнародний фонд «Діти України», Міжнародний благодійний фонд Святої Марії, Міжнародний освітній фонд імені Ярослава Мудрого, член Міжнародної Асоціації Дитячих фондів «Дитячий фонд України», Національний фонд соціального захисту матерів і дітей «Україна – дітям», Всеукраїнський благодійний фонд «Щасливе дитинство», благодійні фонди «Допомога дітям України», «Фонд добра», «Економічна освіта», Всеукраїнський комітет захисту дітей, Український комітет сприяння захисту прав дітей, Неурядова громадська екологічна організація «МАМА-86», спілка «Жінки України», релігійна організація «Українська Християнська Місія Милосердя» та багато інших [9; 11].

Усі вище згадані установи мають різні статуси, а, відповідно, ставлять перед собою власні цілі та завдання, мають чітко визначені напрямки діяльності. Але всі вони ставлять перед собою єдину мету: надання допомоги представникам наймолодшої вікової категорії населення України, що потрапили в складні життєві ситуації.

20 листопада 1996 року Указом Президента України з ініціативи державних і громадських організацій було утворено Національний фонд соціального захисту матерів і дітей «Україна – дітям». За час своєї діяльності Фонд став провідною благодійною організацією в державі, реалізуючи системний підхід до забезпечення гармонійного розвитку підростаючого покоління, підтримки та захисту інтересів дітей, матерів та сімей. Політика Фонду спрямована на активну співпрацю з усіма гілками виконавчої, законодавчої та місцевої влади, державними установами, політичними партіями і фракціями Верховної Ради, вітчизняними та іноземними компаніями і організаціями. Фонд реалізує такі довгострокові програми, як «Здоров'я дітей», «Шляхами добра», «Обдаровані діти», масштабні проекти «Дитяче харчування», «Слухові апарати», «Оздоровлення дітей-сиріт, інвалідів, дітей з малозабезпечених багатодітних сімей», «Раннє виявлення та лікування захворювань щитовидної залози у дітей», «Матеріальна допомога дітям-сиротам, інвалідам та дітям з малозабезпечених багатодітних сімей, а також дитячим інтернатним закладам». За період з 1998 до 2002 р. для надання допомоги дітям Фондом залучено спонсорських коштів і матеріальних цінностей на суму більше ніж 37 млн грн, з них 7,5 млн – у 2000 р., 7,7 млн – у 2001 р. та понад 21 млн – у 2002 р. З 2000 р. працюють регіональні представництва Фонду, що сприяють ефективності благодійницької діяльності Фонду в усіх областях України [13].

Значна робота здійснюється Дитячим фондом України – добровільним всеукраїнським громадським формуванням, що об'єднує зусилля громадян, спонсорських організацій, релігійних громад для захисту дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. У межах його діяльності надається матеріальна допомога сімейним дитячим будинкам, організовується оздоровлення дітей-сиріт та дітей з радіаційно забруднених районів, лікування тяжкохворих дітей, надається матеріальна підтримка багатьом іншим заходам, спрямованим на поліпшення умов життя дітей-сиріт [14].

Особливу активність у сфері захисту прав дітей виявляє Представництво ЮНІСЕФ в Україні. Так, у 1997 р. разом з Міністерством України у справах сім'ї та молоді, соціальною службою для молоді та деякими неурядовими організаціями було розроблено і розпочато реалізацію декількох проектів і програм в інтересах дітей та молоді, а саме: профілактика ВІЛ-інфекції серед осіб, що вживають наркотики ін'єкційним шляхом (проекти діяли в містах Одесі, Києві); організація інформаційного центру (створений на базі Київської соціальної служби для молоді); організація «дружніх клінік» для дітей та молоді; створення молодіжних кафе-клубів як центрів дозвілля та консультаційної допомоги для дітей та молоді; «діти вулиці» (проведення всеукраїнських семінарів для спеціалістів, які працюють з дітьми цієї категорії, допомога у відкритті першого в Києві дитячого притулку); захист прав дитини та сприяння втіленню їх у життя (робота з ознайомлення школярів та вчителів з положеннями Конвенції ООН про права дитини, перегляд законодавства України та законопроектів щодо їхньої відповідності положенням Конвенції, розроблення концепції та створення інституту делегатів дитячих прав); кампанія «Діти живуть у світі, де є СНІД» тощо. Досить успішним є досвід роботи центрів соціально-психологічної реабілітації потерпілих від Чорнобильської ката-

строфи, які працюють у містах Славутичі та Іванків, за підтримки ЮНЕСКО (Програма «ЮНЕСКО – Чорнобиль») [11].

Тоді ж, у 1997 р., ЮНІСЕФ було здійснено регіональний моніторинг, метою якого стало дослідження становища дітей Центральної та Східної Європи. Згідно даним цього моніторингу, в Україні у 1995 р. 13 % дітей у віці 15-16 років змушені були працювати заради поповнення сімейного бюджету: в сільській місцевості діти й підлітки найчастіше працювали на сімейних земельних наділах, у містах – найчастіше на бензоколонках, мили автомобілі, займалися вуличною торгівлею, продаючи газети чи овочі та фрукти, вирощені на сімейних наділах. Такі результати викликали занепокоєння організації, адже діти, що працюють, не мають достатньо часу для навчання та спілкування з однолітками, змістовного проведення дозвілля. Деякі діти взагалі кидають школу, оскільки для них привабливість великих прибутків на тіньовому ринку виявляється сильнішою, ніж перспектива отримати хорошу освіту [15].

Серед міжнародних фондів, які діють безпосередньо в Україні, проекти в інтересах дітей підтримують Корпус миру (робота американських волонтерів як викладачів англійської мови), Творчий центр «Counterpart заради партнерства» (фінансування соціальних проектів, у тому числі й дитячих, надання цільової гуманітарної допомоги тощо), Міжнародний фонд «Відродження» (фінансування досліджень і проектів у галузі освіти, охорони здоров'я та культури), Фонд Джона Мерка (фінансування грантів на роботу з дітьми, які мають фізичні вади), Дитячий християнський фонд (навчання волонтерів для роботи з дітьми, проведення благодійних акцій тощо), Фонд Фрідріха Еберта (видання спеціальної літератури для дітей, наприклад, «мальована» версія нової Конституції України). Партнерами і одержувачами грантів від зазначених фондів є українські неурядові організації [11].

В Україні постійно розширюється сфера діяльності релігійних фондів та організацій. В цілому експерти позитивно ставляться до партнерської діяльності релігійних об'єднань та органів державної влади, особливо в сфері моралі та виховання підростаючого покоління. Прикладом такого партнерства є тісна співпраця Черкаського обласного центру соціальних служб для молоді та американського Фонду християн-баптистів, які в 1999 р. спільними зусиллями організували оздоровлення 22 дітей з функціональними обмеженнями Золотоніського району Черкаської області та 20 дітей з м. Золотоноші [16].

Проте сектор неурядових організацій в Україні в 90-х рр. XX ст. ще не був сформований повною мірою. Він дуже мало залучався державою до широкого надання послуг і допомоги дітям, на відміну від країн Заходу [11]. Так, у 1997 р. в Україні діяло 393 неурядові організації (спеціалізовані дитячі та молодіжні, а також іншого профілю), що декларували роботу з дітьми як свою статутну діяльність. Це становить приблизно 5,6 % реально працюючих неурядових організацій України. Крім того, потрібно взяти до уваги нерівномірність розвитку неурядових організацій у регіонах України. Так, за даними Творчого центру «Counterpart заради партнерства», на Київщині діяли 19 %, а на Харківщині – 16,5 % всіх українських неурядових організацій. Найменш розвиненим був сектор неурядових організацій на Сумщині (0,5%), Полтавщині (1 %) та на Запоріжжі (0,7%) [11].

У 1999 р. за підтримки Міжнародного фонду ЮНІСЕФ та Державного комітету України у справах сім'ї та молоді Київською міською державною адміністрацією та міським центром соціальних служб для молоді було організоване наметове містечко в с. Виграїв (Черкаська обл.), де оздоровилося 150 дітей [16]. Така форма оздоровлення дітей вважається перспективною, адже вона вимагає менших затрат коштів, ніж у стаціонарних умовах, також сприяє розвитку навичок самостійності та відповідальності, залучає до активного способу життя. Як правило, неурядові організації, що працюють з дітьми, обирають досить вузьку спеціалізацію. Так, наприклад, Асоціація студентів-медиків України та громадський рух «Віра, Надія, Любов» (м. Одеса) з метою запобігання поширенню наркоманії та захворювань на СНІД активно працюють з дітьми, які вживають наркотики, школа «Життя» та організація «Джерела» (м. Київ), товариство «Феліцітас» (м. Суми), Інститут імені Корчака (м. Одеса), неурядові організації «Підтримка» (Житомирщина) та «Надія» (м. Кузнецовськ Рівненської області) разом з відповідними фахівцями сформували альтернативний рух за спеціальну освіту для розумово відсталих дітей; Демократичний союз багатодітних сімей (м. Чернігів) та благодійний фонд «Велика родина» (м. Севастополь) займаються проблемами багатодітних сімей. Ряд неурядових організацій майже усіх регіонів України захищають інтереси дітей-інвалідів. Серед них: Асоціація захисту дітей-інвалідів (м. Краматорськ Донецької області), організація «Інваліди дитинства» (м. Мукачеве Закарпатської області), Центр реабілітації дітей-інвалідів (м. Миколаїв), суспільна благодійна організація «Любов і Милосердя» (м. Київ), Товариство батьків дітей-інвалідів (м. Черкаси) та багато інших. Одним із основних напрямків діяльності багатьох неурядових організацій є проблеми екології та екологічної освіти підростаючого покоління (так, прикладом реалізації роботи з даного напрямку є дитячий гурт «Помагайчик» Чернівецької області). Не залишилися поза увагою неурядових організацій і питання культурного розвитку й підтримки юних талантів. Так, неурядові організації навчально-просвітницький Центр «АРАТТА» та Дитячий культурний центр (м. Київ) розробили і впроваджують унікальні методики естетичного розвитку дітей з раннього віку, активізували свою роботу з дітьми національно-культурні товариства в Україні (наприклад, татарський культурний центр «Яшлик» м. Євпаторія Автономної Республіки Крим) [11; 17-18].

Досліджуючи питання діяльності благодійних фондів та неурядових організацій України, не можна обійти увагою єдиний у своєму роді Благодійний фонд імені професора Миколи Івановича Бушина

«Історична спадщина». Цей Фонд, відкриття якого відбулося 19 грудня 2005 р. в Черкаському державному технологічному університеті, був створений учнями професора М. І. Бушина на підтримку історичної науки та істориків Черкащини [19].

Попри досить широкий спектр завдань, які ставить перед собою Фонд, значна увага приділяється піклуванню та підтримці учнів загальноосвітніх шкіл Черкащини, які цікавляться минулим і сучасним свого народу, виявляють високий рівень знань з історії України, який передбачає ґрунтовне володіння матеріалом, що виходить за межі навчальної програми, мають творчий потенціал та наділені вмінням логічно мислити [20].

Для таких школярів під егідою Благодійного фонду імені професора Миколи Івановича Бушина «Історична спадщина» в 2007-2008 навчальному році був започаткований Перший регіональний конкурс з історії України, який проводиться серед учнів 11-х класів. Організатори конкурсу ставлять на меті підвищення престижу та авторитету історичної науки, виховання у наймолодших представників суспільства почуття патріотизму, поваги до культурних надбань, моральних цінностей, народних звичаїв та традицій.

Активна участь в організації конкурсу здійснюється не лише членами Благодійного фонду, а й працівниками навчальних закладів, а також працівниками управління освіти і науки Черкаської обласної державної адміністрації [20].

Регіональний конкурс з історії України проводиться як творче змагання, а для його переможців Благодійним фондом «Історична спадщина» встановлено розмір винагород: 500 грн за перше місце, 300 грн – за друге, 200 грн – за третє [21].

Ідея проведення конкурсу виявилася вдалою, викликала неабияку зацікавленість з боку представників учнівської молоді, і на сьогоднішній день конкурс проводився вже тричі.

Таким чином, проаналізувавши основні аспекти й напрямки діяльності окремих міжнародних та українських благодійних фондів і неурядових організацій захисту та підтримки дітей, можемо констатувати, що всі вони спрямовують свої зусилля на реалізацію завдання всебічного сприяння дітям, які потрапили в складні життєві ситуації й потребують реальної допомоги та соціально-правової захищеності. Розбудова нових суспільно-політичних та економічних державних засад України періоду становлення громадянського суспільства (90-ті рр. XX ст. – початок XXI ст.) потребувала не лише переосмислення вітчизняного та міжнародного досвіду, а й вироблення якісно нового підходу до забезпечення дітям повноцінного розвитку відповідно до їхніх потреб. Саме благодійні фонди та неурядові організації захисту й підтримки дітей спрямували свою діяльність на виконання цього завдання й успішну реалізацію прав та можливостей дітей у нових історичних, політичних, економічних та соціокультурних умовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Полешко А. Правові аспекти захисту прав дітей в Україні / А. Полешко // Право України. – 1996. – № 7. – С. 32–34.
2. Шапіро А. Свято довічної любові / А. Шапіро // Рідна школа. – 1993. – № 6. – С. 10–11.
3. Звєрєва І. Д. Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю в Україні: теорія і практика : монографія / І. Д. Звєрєва. – К., 1998. – 333 с.
4. Звєрєва І. Д. Соціально-педагогічний захист дитинства / І. Д. Звєрєва // Рідна школа. – 1994. – № 3–4. – С. 18–21.
5. Окаринський М. М. Соціальний захист дитинства М. М. Окаринський // Соціальна робота в Україні: теорія та практика : посібник для підвищення кваліфікації працівників центрів соціальних служб для молоді : [у 2-х ч.] / [за заг. ред. А. Я. Ходорчук]. – К. : УДЦССМ, 2001. – С. 164–183.
6. Мороз О. Г. Захистити дитинство / О. Г. Мороз // Рідна школа. – 1994. – № 7. – С. 28–29.
7. Сухомлинська О. Права дитини в контексті історичних і сьогоднішніх реалій / О. Сухомлинська // Педагогічна газета. – 2003. – № 2. – С. 7.
8. Прошкуратова Т. Законодавче забезпечення дитинства / Тамара Прошкуратова // Початкова школа. – 2004. – № 3. – С. 4–5.
9. Ті, хто поруч з дитиною. Міжнародні благодійні фонди та організації захисту і підтримки дітей України // Педагогіка толерантності. – 1998. – № 1. – С. 126–127.
10. Діти України про свої права // Шкільний світ. – 2001. – Вкладка. – № 15. – С. 1–8.
11. Про становище дітей в Україні за підсумками 1997 року : державна доповідь / [В. І. Довженко та ін. (ред. кол.); Л. С. Волинець, Л. В. Балим та ін.]. – К., 1998. – 150 с.
12. Нове покоління незалежної України (1991-2001 рр.) : щорічна доповідь Президентові України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2001 р.). – К. : Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2002. – 211 с.
13. Про фонд «Україна – дітям» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukraine-children.org.ua.
14. Соціальні служби – родині: Розвиток нових підходів в Україні : [перевидання] / [за заг. ред. І. М. Григи, Т. В. Семигіної]. – К., 2003. – 128 с.
15. Дети риска в центральной и восточной Европе: опасности и надежды. Исследование по экономике переходного периода // Региональный мониторинг ЮНИСЭФ. – 1999. – № 4. – 62 с.
16. Інформація про роботу управління у справах сім'ї та молоді за 8 місяців 1999 року // Поточний архів управління у справах сім'ї та молоді Черкаської обласної державної адміністрації. – 1999. – Справа № 01–03. – Лист від 10.09.1999 № 330. – Арк. 2.
17. Дотримання прав людини в Україні у 2002 році : доповідь Бюро демократії, прав людини і праці Держдепартаменту США: 31(72). – Харків : Фоліо, 2003. – 63 с.
18. Нове покоління незалежної України (1991-2001 рр.) : щорічна доповідь Президентові України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2001 р.). – К. : Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2002. – 211 с.
19. Микола Бушин. Від серця до серця / [редактор-координатор Т. Чубіна]. – Донецьк, 2008. – 149 с.
20. Чубіна Т. Д. Благодійний фонд «Історична спадщина»: основні засади діяльності / Т. Д. Чубіна // Історичний архів. Наукові студії : збірник наукових праць. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – Вип. 5. – С. 169–174.
21. Положення про премію імені професора Миколи Івановича Бушина. – Черкаси, 2007.

Рецензенти: д.і.н., професор П. М. Тригуб;
к.і.н., професор Є. Г. Сінкевич

© Ілляшенко Ю. Ю., 2011

Надійшла до редколегії 12.04.2011 р.